

ג ל י ו ג ר ת ל ע י ו ן ב פ ר ש ם ה ש ב ר ע
ערוכים בידי נחמה ליבוביץ
 יו"ל ע"י מוסד תורה והשכלה למבוגרים ולנוער
 הסתדרות ישי מזרחי באמריקה

בהר(תשי"ט)

כ"ה א - ז

עיינ גם גליון בהר-כחוקותי תש"ה!

א. א: וידבר א אל משה בהר סיני לאמור:

ספרא: מה ענין שמיטה אצל הר סיני, והלא כל המצוות נאמרו מסיני? אלא מה שמיטה נאמרו כללותיה ודקדוקיה מסיני - אף כולם נאמרו כללותיהם ודקדוקיהם מסיני.

1. הבטוי "מה ענין שמיטה אצל הר סיני" הפך ניב רגיל בשפת הדבור. הסבר מהו ההבדל בין הוראת המלים האלה כאן במקורם לבין הוראתן בשפת הדבור.

2. מקסים מפרשים: מפרשתנו ראייה שדקדוקה של שמיטה נאמרו בסיני - אולם מהיכן ראייה שכללותיה נאמרו בסיני? ענה לשאלתם!

ב. ג. שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמור כרמך ואספת את תבואתה

רמב"ן ד"ה שש שנים תזרע שדך:

דרך הכתוב לומר כך (שמות כ'): "ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך" (שמות כ"ג) "ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי...";
 ועל דעת רבותינו - "שש שנים תזרע שדך" - ולא בשביעית, והוא "לאו הבא מכלל עשה" שהוא "עשה"; ונמצא הזרע בשביעית עובר בעשה זה ובלא תעשה.
 ומדרש אגדה: ר' ישמעאל: כשישראל עושין רצונו של מקום עושין שמיטה אחת בשבוע אחד, שנאמר "שש שנים תזרע שדך", וכשאינן עושין רצונו של מקום עושין ד' שמיטין בשבוע אחד. כיצד? נרה שנה וזורעה שנה. נרה שנה וזורעה שנה, נמצאו ארבעה שמיטין בשבוע אחד.
 הערה: להבנת ענין לאו הבא מכלל עשה שהוא עשה ע' דברי הרמב"ן דברים ט"ו ג' ד"ה את הנכרי תגוש

- (1) מה קשה לרמב"ן בפסוקנו?
- (2x) מהו 'דרך הכתוב' שבו פותח הרמב"ן דבריו? תן דוגמא נוספת בתורה לדרך הכתוב הזו.
- (3) מה בין פרושו ההאשון של הרמב"ן לבין פרושו השלישי (על דעת ר' ישמעאל) בפרוש לשון עתיד"ל"תזרע"?
- (4xx) כיצד מישב הרמב"ן את קושיתנו בפרושו השני "על דרך רבותינו"?

ג. בטעם מצות שמיטה

מורה נבוכים חלק ג' פרק ל"ט:

ואמנם כל המצוות אשר ספרנום בהלכות שמיטה ויובל מהם לחמלה של בני אדם והרחבה לבני אדם כלם, כמו שאמרו "ואכלו אביוני עמך ויתרם תאכל חית השדה (שמות כ"ג) ושתוסיף ארץ תבואתה והתחזקה בעמדה שמיטה, ...

עקדת יצחק שער ס"ט

... וחז"ל אמרו (פרקי אבות פרק ה') "גלות באה לעולם על... ועל שמיטת הארץ". ויש לתמוה למה תהיה כזאת על חטא כזה? ... ואם השביחה היא תהיה לצורך עבודת האדמה כמנהג עובדיה שמשביחין אותה קצת שנים, כדי שתחליף כח להוסיף על תבואתה, ... אם יחזלו מעשות שמיטה... מעוט מעוט פרותיהם יהיה ענשם ולמה יגלו מעליה בעונש זה?!

אין זאת רק כי כנפשנו דבר לגלות את אזנינו ולהעיר את לבנו בהציב לנו ציונים גדולים ונוראים, לפקוח עינים עורות השקועות בדמיונינו ועולם, כזבין והבלין, המוכתם אותה (=את נפשם) לצמיחת לעבודת האדמה עבודת אדמה ועבודת משא צמד פרדים; והלא המה קבלו עליהם לעבוד אלוהים מאהבה. והנה לשלוח מבית כלא יושבי חשך ולהוציא ממסגר אסירי התאוות האחרזים בחבלי הבלי זמנם, שם לנו נרות מאירים ופתח לנו חלונות שקופים והציב לעינינו סמנים מובהקים במניני המשך זמננו, ימינו, שבנעותינו, ושנותינו אשר לא נוכל להתעלם מהם, כי אם כשגוען ובעוררון... כי הנה עבודת ששת ימים ושביחת השביעי היא עדות נאמנה שהעולם נברא ברצון הבורא, ... והנה זה יהיה אות ומופת מוחלט לאמתת מציאותו... והרי זאת היא האמונה הראשונה המחויבת לכל בעל דת...

הענין השני... כי במספר שבע שני העבודה ושביית השביעיות העיר את לבנו, כי לא שולחנו הנה להיות עבדים נמכרים לאדמה, כי אם לתכלית אחר נכבד ונפלא ממנו, ושא לא נתכון בעבודתה רק לכדי צורך אוכל נפש ושאר הספוקים, בעוד שעלינו להשתדל בהשגת התכלית העליון; וזאת היא כונת מתנת הארץ הזאת אל זאת האדמה, שכניסתן לארץ אינה להשתעבד לה ולעבודתה להוציא תועלתה וליצור מרותיה לקבוץ אותם על יד, כדי להתעשר בהם, כמו שהיא כונת כל העמים בארץ ותם (בר' ל"ד) "וישבו בארץ ויסחרו אותה והארץ הנתתה ידם לפניכם" רק הכונה כדי שיעמדו על עצמם וידרשו שלמותם, כפי לציון בוראם, ובין כך יסתפקו מאשר יצטרכו לכדי היותם.

ולקיים ולחזק זה הענין ההכרחי להם נכתב ונמסר בידם לסימן גדול, שיעבדו אותם שש שנים והשטות בשביעית, כדי שיוודע להם, כי לא בכח עבודת האדמה יגבר איש, אבל שעבודתם הוא דבר ששובתין ממנה לשם ה'. כמו שפרש ואמר "והייתה שבת הארץ לכם לאכלה, לך ולעבדך ולאמתך ולשכירך ולתושבך הגרים עמך" - כדי שיוודע לך שאין המכוון לך מעבודתה רק מה שיצטרך לכם לאכלה לך ולעבדך ולאמתך ולשכירך ולתושבך הגרים עמך, שהם אביוני העם והיותר מזה ראוי להחרימו ולחתו מאכל לבהמת השדה ולחית הארץ.

כלי יקר

בטעם מצוה זו יש דעות חלוקות, כי רבים אומרים שהטעם הוא שתשבות הארץ כדי שתוסיף תת כוחה לזרוע ולזה נטה הרב המורה, ורבים חולקים עליו... ובעקדה נתן טעם אחר ואמר שתכלית מצוה זו לזכר חדוש העולם, וגם זה רחוק מכליותי, כי הוא דומה "ליהודה ועוד לקרא", כי יום השבת התמידי בכל שבוע בא לזכר חידוש העולם, ואם הוא לא יועיל, מה יושיענו זה הבא לעתים רחוקות?

...אומר אני שטעם מצוה זו הוא להשריש את ישראל במדת האמונה והבטחון בה', כי חשש הקבה"ו מן בבוואם אל הארץ יתעסקו בעבודת האדמה על המנהג הטבעי, וכאשר כביר מצאה ידם, ישכחו את ה' ויסירו בטחונם ממנו, ויחשבו שהארץ שלהם היא והם הבעלים ואין זולתם. על כך הוציאם ה' מן המנהג הטבעי לגמרי, כי בשש שנים דרך האומות לעשות שתי שנים זרע ושנה אחת בור, כדי שלא להכחיש כחה, והקבה"ו אמר "שש שנים תזרע" מדי שנה בשנה ואני מבטיחך להוסיף כחה שלא תכחיש... תדע כי לי הארץ, ועל ידי כך יהיו עיניך נשואות אל ה'... ועל ידי זה יאמינו כי כלם אינם רק אריסים בקרקע והקבה"ו בעל השדה.

- (1) הסבר את המקומות המסומנים בקו.
- (2) מה הן טענות בעל העקדה נגד "הטעם החקלאי" של מצות שמיטה.
- (3) התוכל למצוא טענות נוספות נגד דעה זו - אף מלשון הכתוב עצמו?
- (4) הסבר את הטעם השני הניתן לשמיטה בס' עקדת יצחק! היכן מצינו רעיון זה בתורה עצמה?
- (5) מה בין טעמו של בעל כלי יקר לבין טעמו השני של בעל העקדה?

ד. שאלות בראב"ע

- (1) א' ד"ה בהר סיני: אין מוקדם ומאוחר בתורה וזו הפרשה קודם ויקרא, וכל הפרשיות שהם אחריו, כי הדבור בהר סיני, ועתה כרת הברית הכתובה בפרשת "ואלה המשפטים". והזכירה במקום הזה לחבר תנאי הארץ וכאשר אמר על העריות כי בעבורם תקיא הארץ אותם, כן אמר בס' בחוקותי על שבתות הארץ, והזכיר בתחלה שבתותיה.
 - (2) ב' ד"ה ושבתה הארץ שבת לה': מצוה על ישראלי, שלא יעזב גר לזרוע שנת השבת, כאשר לא נעזבנו לעשות מלאכה בשבת, כי הוא ברשותנו.
 - (3) ג' ד"ה את תבואתה: שב אל הארץ הנזכרת בפסוק הראשון.
- (א) מה קשה לו?
- א(ב) מה הביאו לחשוב שלפנינו מקרה של "מוקדם ומאוחר"?
- ג(ג) הסבר את המסומן בקו. ומחו הקשי שרצה לישב בדבריו אלה?
- א(א) מה קשה לו?
- ב(ב) באיזו מסוגי הגר מדובר כאן?
- מה קשה לו?

השאלות המסומנות x קשות והמסומנות xx קשות ביותר יפתור כ"א לפי הבנתו. שאלות וגם תשובות נא לשלוח לנחמה ליבוביץ, קרית משה ירושלים